

# CU PRIVIRE LA ORIGINEA TIPULUI DE BORDEI CU CUPTOR SCOBIT DIN EPOCA FEUDALĂ TIMPURIE ÎN ZONA EXTRACARPATICĂ A ROMÂNIEI

MARIA COMȘA

Tipul de locuință reprezintă unul din principalele elemente ale culturii materiale.

Pe baza tipului de locuință se poate defini modul de trai și nivelul cunoștințelor tehnice la care s-a ajuns în domeniul constructiv într-o epocă dată. Totodată tipul de locuință și mai ales tipul instalațiilor de foc păstrează elemente tradiționale pe baza cărora se pot face atribuiri etnice sau se pot studia contactele avute la un moment dat între diferitele populații<sup>1</sup>.

În epoca feudală timpurie în secolele IX—X printre tipurile de locuințe se întâlnește destul de frecvent și bordeiul cu cuptor scobit. În lucrarea de față nu ne vom ocupa de cuptoarele scobite într-un bloc de lut cruțat din interiorul locuinței (uneori avînd horn în spate) și nici de cuptoarele de piine aflate în afara locuințelor, ci doar de cele cu cuptoare scobite, fără horn, considerate adeseori în afara locuinței, erau de fapt scobite (cotlonite) într-o laviță de lut cruțat<sup>2</sup>.

Primul bordei, avînd un cuptor scobit foarte bine păstrat, a fost descoperit în anul 1931 de către C. S. Nicolăescu-Plopșor.

Bordeiul are o formă dreptunghiulară (dimensiunile gropii lui sînt de 3,44 m x 2,39 m), fiind orientat N-S. Intrarea în bordei se făcea printr-un gîrlici lung de 0,70 m și lat de 0,95 m, care se afla pe latura de sud. Gîrliciul cobora în pantă începînd de la nivelul vechi de călcare, la intrarea în bordei podeaua gîrliciului fiind cu 0,12—0,15 m mai ridicată față de podeaua bordeiului. Podeaua bordeiului se afla la — 0,80 m.

La intrare au existat doi stîlpi. Pe dreapta se afla groapa unui stîlp, oval în secțiune, cu diametrul lung de 0,31 m (care susținea și grinda principală), iar în stînga intrării se afla o groapă de la un par mai subțire.

---

1 Asupra acestei probleme, ceva mai pe larg, cf. Maria Comșa, *Tipuri de locuințe din secolele VIII-Xd în sudul Munteniei, Ilfov*, File de istorie, București, 1978, p. 111 și notele 1, 2, p. 111-112.

2 Aceste cuptoare sînt considerate ca fiind în afara locuințelor ceea ce ar fi nelogic și total neeconomic. Pentru această problemă cf. Maria Comșa, *op. cit.*, p. 112, nota 13.

Pe peretele opus (de nord) aproximativ pe la mijloc se afla groapa unui alt stîlp patrat în secțiune cu latura de 0,40 m.

Acești doi stîlpi susțineau grinda principală (longitudinală) pe care se sprijineau și fuseseră așezate grinzile transversale, pe care se sprijinea acoperișul.

Între acești stîlpi groși de pe latura de Nord și de sud (în dreapta intrării, pe mijlocul bordeiului, au mai existat doi stîlpi mai subțiri, rotunzi în secțiune (diam. circa 10 cm), formînd o linie dreaptă cu stîlpii groși de pe laturi.

La colțurile gropii bordeiului dar și pe laturi existau din loc în loc găuri de pari rotunzi, din diametrul lor oscilînd între 8-12 cm, capătul bătut în pămînt fiind ascuțit. Unele din aceste gropi de pari se aflau în interiorul gropii bordeiului, altele în afara acesteia.

Între acești pari s-a făcut împletitură de nuiele lipite cu lut, amestecat cu pleavă.

Cuptorul scobit (cotlonit) se afla în colțul de sud-est, în dreapta intrării, bolta și pereții cuptorului lui fiind lipiți cu lut.

Vatra cuptorului de forma unei potcoave, era căptușită cu pietre de rîu. În fața cuptorului mai era o vatră deschisă, deasupra căreia fusese instalat coșul pe unde ieșea fumul atît de la cuptor cît și de la această vatră. În fața intrării se afla o a doua vatră liberă de formă ovală (1×0,60 m).

Pe lîngă peretele de vest era o laviță construită de asemenea din piatră de rîu lungă de 1,30 și lată de 0,30 m, feșuită cu lipitură de lut<sup>3</sup>.

După noi, acest bordei a avut și o laviță de lut cruțat, pentru dormit care se afla de-alungul laturii de est, precum și a laturei de sud pînă la gîrliciu. Această laviță însă, în majoritatea cazurilor este greu de observat în teren, deoarece partea sa superioară e aproape de nivelul vechi de călcare.

În acest caz împletitura de nuiele de pe latura de est și de vest a gropii bordeiului sprijinea doar aceste lavițe de lut, iar peretele propriu-zis al locuinței probabil se afla la circa 1 m mai spre est și respectiv circa 1 m mai spre vest.

În acest caz dimensiunile reale ale bordeiului ar fi de 4,25×3,40 m, iar forma sa ar fi aproape patrată.

Bordeie cu cuptoare scobite în lut, căptușite cu pietre, asemănătoare cu cele de la Ploșsor, au fost descoperite și la Galiciuica (jud. Dolj)<sup>4</sup>.

Cu ocazia cercetărilor mai recente la Grojdibod (jud. Olt) au fost descoperite 8 bordeie cu cuptoare scobite<sup>5</sup>.

3 C. S. Nicolăescu-Ploșsor, *Un bordei medieval la Ploșsor-Dolj*, Institutul de Arheologie Olteană, Memoriul IX, Craiova, 1932, p. 1-5 + pl. cu planul bordeiului.

4 Octavian Toropu, *Romanizarea țirzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică (secolele III-XI)*, Craiova, 1976, p. 153.

5 Valeriu Leahu și colaboratori, *Raport preliminar de cercetare arheologică Cetaiea Turnu. Șantierul Turnu Măgurele*, Materiale și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p. 411.

În sud-vestul Munteniei bordeie cu cuptoare scobite au fost cercetate la Alexandria<sup>6</sup>. Locuințe cu asemenea cuptoare au existat probabil și la Dulceanca<sup>7</sup>.

Bordeie, avînd cuptoare scobite au fost descoperite și pe teritoriul orașului București în fosta Piață a Splaiului (azi Piața Națiunilor Unite), la Curtea Veche, pe Dealul Ciurel<sup>8</sup>, cărora li se vor adăuga fără îndoială și altele.

În preajma orașului Giurgiu, deși s-au făcut numeroase cercetări de suprafață nu a fost săpată nici o așezare din epoca feudală timpurie. Unele date despre complexe de locuire le datorăm observațiilor celor care au studiat regiunea, urmărind alte probleme.

Astfel la Gogoșani, în zona carierelor de nisip, se vedeau secționate vetre și cuptoare aparținînd unei așezări din epoca feudală timpurie<sup>9</sup>.

Alte complexe asemănătoare au fost descoperite pe teritoriul satului Ghizdaru (jud. Giurgiu). Aici în punctul numit de localnici „Fundul Gurbanului” pe un bot de deal de sub care izvorăște pîriul Gurbanul, a existat o carieră de nisip, care a distrus o parte dintr-o așezare din epoca feudală timpurie. Executîndu-se săpături de salvare au apărut trei vetre, cuptoare cu boltă și diferite gropi. Au fost cercetate trei cuptoare scobite în lut (cu dimensiunile: nr. 1 = 1,25 × 1 m; nr. 2 = 1,34 × 1,40 m; nr. 3 = 1,22 × 1,40 m). Dintre acestea unul aparținea unei locuințe a cărei podea se afla cu 0,20 m mai jos decît baza gurii cuptorului. Celelalte două cuptoare se aflaseră fie în locuințe fie în afara lor<sup>10</sup>.

Cu ocazia cercetărilor de suprafață, făcute de-a lungul Dunării, bordeie cu cuptoare scobite au putut fi observate la Rasa<sup>11</sup>, diametrul

6 Bucur Mitrea și Constantin Preda, *Săpăturile de salvare de la Alexandria*, Materiale și cercetări arheologice (în continuare = Materiale), V, București, 1959, p. 178 și pl. I, după p. 175.

7 Suzana Ferche, *O locuință feudală timpurie descoperită la Dulceanca I (județul Teleorman)*, SCIVA, 27, 2, 1976, p. 247. După forma și dimensiunile gropii de acces nu ar fi exclus să fie un cuptor de pîine.

8 Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Curtea Veche în Raportul Șantierului arheologic București*, Studii și referate privind istoria României, I, București, 1954, p. 467, 469 și p. 473, (date greșit în secolul al VI-lea); Sebastian Morintz și Dinu V. Rosetti, *Curtea Veche în Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, București, 1959, p. 151 și fig. 46 și 47, p. 153.

Situația stratigrafică a acestor cuptoare nu este clară.

Nu ar fi exclus să fie cuptoare de copt situate în afara locuințelor sau să fie scobite doar într-un bloc de lut cruțat aflat într-un colț al locuinței, ca de exemplu cuptorul descoperit în apropiere pe Bul. 1848 nr. 42. Acesta din urmă avea și o vatră deschisă pe mijloc cf. Dinu V. Rosetti și Panait I. Panait, *Săpăturile din sectorul Curtea Veche în raportul Săpăturile arheologice din București*, Materiale, VIII, 1962, p. 768-769, Sebastian Morintz, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, în raportul Șantierului arheologic București, Materiale, VI, 1959, p. 768-769 și p. 766, fig. 8.

9 B. Mitrea, C. Preda, *Săpăturile de salvare de la Gogoșari și Căcaleți*, SCIV, VI, 1955, 3-4, p. 630 și fig. 1, p. 628.

10 D. Berciu și colab., *Săpăturile de informare de la Gostinu și Ghizdaru*, Materiale, VII, 1961, p. 294-295, fig. 2, p. 293.

11 Eugen Comșa, *Cercetări arheologice între Dorobanțu și Grădiștea* (jud. Călărași), punctul nr. 144 (ms.).

cuptorului măsurînd 0,50 m iar înălțimea bolții era de 0,25 m) și Vajdomir<sup>12</sup> (ambele localități aflîndu-se în jud. Călărași).

Acest tip de bordei este cunoscut și mai la nord, uneori avînd probabil și o vatră liberă pe mijloc, la Dragosloveni—Vrancea, într-o așezare situată pe malul drept al râului Rîmna<sup>13</sup>.

În Moldova tipul de locuință avînd cuptor scobit (cotlonit) e cunoscut pînă acum la Epurenii (cuptorul avînd și o vatră deschisă în față) Blăgești—Crețana I (de asemenea, cu vatră deschisă în față) Fălciu, Pojorâni, Murgeni (IAS), Bîrlad—Simila, situate toate între Prut și cursul mijlociu al râului Bîrlad și la Izvoare—Bahna (jud. Neamț)<sup>14</sup>.

În nordul Moldovei acest tip de locuință este cunoscut la Fundu Hertii (jud. Botoșani)<sup>15</sup>.

Mergînd înapoi în timp, tipul de bordei cu cuptor scobit (cotlonit) apare și în bordeie databile către sfîrșitul secolului al VII-lea și în secolul al VIII-lea la Bold, com. Manoleasa (jud. Botoșani)<sup>16</sup>, Hlincea—Iași<sup>17</sup>, Băiceni (jud. Iași)<sup>18</sup>, Poiana Dulcești (jud. Neamț)<sup>19</sup>, Izvoare—

12 *Ibidem*, punctul nr. 753.

13 Două locuințe cu cuptoare scobite am observat în malul înalt al Rîmnei, lîngă punctul numit „Cotul Bumbacului“, cu ocazia cercetărilor de suprafață efectuate între Dumbăveni și Cîndești în anii 1967 și 1969. Din păcate, malul fiind foarte subred, aceste complexe nu au putut fi cercetate.

14 Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 235; Idem, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978, p. 105 și fig. 24·2 (Epurenii); Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI*, SCIV, 20, 1969, 2, p. 307; Idem, *Instalații pentru foc în așezările culturii Dridu în sudul Moldovei*, Danubius, IV, Galați, 1970, p. 162.

Intrucît nu dispunem de date mai amănunțite, unele din aceste descoperiri sînt susceptibile încă de reinterprețări. De asemenea cuptoarele de la Dănești, Dodești și Spinoasa, ca și cuptoarele grupate cîte două, avînd o singură groapă de acces de la Epurenii și Horga, ridică probleme asupra cărora sperăm să putem reveni cu alt prilej, de aceea nu am stăruit asupra lor aici.

15 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 105.

16 În punctul „Streleuca“ (în apropiere de vărsarea p. Volovăț în Prut) s-a descoperit un bordei, avînd pe mijloc un cuptor de piatră (eventual resturi de horn căzute pe o vatră centrală) și un cuptor scobit lateral. Adriana Stoia, *Les fouilles archéologiques en Roumanie*, Dacia NS, XX, p. 274, Săpături, Victor Spinei, Iași).

17 M. Petrescu-Dîmbovița și colab., *Șantierul arheologic Hlincea-Iași*, SCIV, V, 1954, 1-2, p. 236. Nu e clar complexul căruia îi aparține. Ar putea fi și un cuptor de copt, situat în afara locuințelor.

18 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 74. Nu este clar însă dacă e vorba de un cuptor scobit aparținînd unui bordei sau de un cuptor de copt aflat în afara locuințelor.

19 Gh. Bichir, *Șantierul arheologic Poiana-Dulcești, jud. Neamț 1961—1970*, Materiale, X, p. 99. Din 5 bordeie (aparținînd la două faze cronologice), 4 aveau cuptoare de piatră, iar al cincilea (aparținînd fazei mai vechi, datată în secolele VI-VII e.n.), pe lîngă cuptorul de piatră avea și un cuptor scobit (*Ibidem*, p. 99-100).

20 Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI-IX e.n.*, Carpica, XII, 1980, pl. XX, p. 160.

Bahna (jud. Bacău)<sup>20</sup>, Bogdănești com. Fălcium (jud. Vaslui)<sup>21</sup>, or. Bîrlad, cartierul „Munteni“<sup>22</sup> și altele.

În secolele VII—VIII, în Muntenia și Oltenia tipul de bordei cu cuptor scobit deocamdată lipsește, ceea ce se explică, credem noi, prin faptul că încă cercetările nu au ajuns să scoată la iveală aceste complexe<sup>23</sup>.

În secolele VI—VII tipul de bordei cu cuptor scobit cu bolta în formă de cupolă a apărut se pare la Ipotești (jud. Olt)<sup>24</sup>, la Băleni—Români (jud. Dimbovița)<sup>25</sup>, la Olteni<sup>26</sup> și Dulceanca (așezările I și II)<sup>27</sup> jud. Teleorman. Pe teritoriul Bucureștiului probabil la Străulești—Măicânești, în așezarea de pe Dealul Ciurel și în așezarea din str. Soldat

21 Ghenuță Coman. *Noi cercetări arheologice cu privire la secolele VI—XI în partea de sud a Moldovei*, Acta Moldaviae Meridionalis, I, Vaslui, 1979, p. 78, nr. 57 și p. 80. Idem, în SCIV, 20, 1969, 2, p. 307.

22 Nicoleta Ciucă. *Descoperiri de tip protodridu la Bîrlad, cartierul Munteni, (jud. Vaslui)*, Materiale, X, 1973, p. 227-228 (din trei bordeie unul singur are cuptor cotlonit).

23 Mircea Babeș, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1970)*, Dacia, XV, 1971, p. 378 sînt menționate la Obîrșia, jud. Olt, în punctul numit „Coadă Bălții“, 8 cuptoare casnice din perioada prefeudală tirzie (probabil secolele VII—IX). Aici ar putea exista eventual și locuințe cu cuptoare scobite din această perioadă.

24 Petre Roman și Suzana Ferche, *Cercetările de la Ipotești (jud. Olt). Observații asupra culturii materiale autohtone din secolul al VII-lea e.n. în Muntenia*, SCIVA, 29, 1978, 1, p. 87. Deși se afirmă că este vorba de *cuptoare* scobite, în bordeiul nr. 1, din descrierea de la p. 77 reiese că mai degrabă e o vatră adîncită avînd marginea dinspre colțul bordeiului puțin cuprită în lalul acestuia. La bordeiul nr. 3 cuptorul nu a fost degajat (p. 85) astfel încît știm doar că era scobit și avea o vatră ovală (p. 88) fără alte detalii mai precise.

25 Luciana Muscă, Tiberiu Muscă, *Săpăturile arheologice de la Băleni-Români, jud. Dimbovița*, Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune de rapoarte. Tulcea, 1980, p. 425, fig. 2 și p. 426, fig. 3.

26 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca, București*, 1974, p. 109-110 și fig. 117-119 (Olteni); Idem, *Așezarea din secolul al VI-lea e.n. de la Olteni, jud. Teleorman (1966)*, Materiale, X, 1973, p. 203-205. După părerea noastră, complexul notat de autoare, bordeiul nr. 1 e reprezentat de fapt prin două bordeie suprapuse avînd fiecare cîte un cuptor scobit, orientate diferit și situate la o diferență de nivel de 0,20 m. Din descrierea de la p. 205 rezultă că bordeiul mai nou (după noi bordeiul 1 a) are o laviță de lut (= „treaptă“) de-a lungul laturii de vest, iar cuptorul avusese gura spre est. Bordeiul mai vechi (= 1b) avea cuptorul scobit într-o laviță de lut crutat de-a lungul laturii de nord, gura cuptorului fiind orientată spre sud.

27 Idem, *Așezări din secolele III și VI e.n.*, p. 90 și 97 fig. 3 (bordeiul nr. III) așezarea Dulceanca I. Pe latura de nord bordeiul a avut fără îndoială o laviță de lut în care fusese scobit cuptorul. Idem. *Cercetările arheologice de la Dulceanca II*, Materiale..., A XIV-a Sesiune anuală de rapoarte, p. 431.

Chivan<sup>28</sup>, la Radovanu (jud. Călărași)<sup>29</sup>, Dragosloveni (jud. Vrancea)<sup>30</sup> Izvoare Bahna și Davideni (jud. Neamț, precum și la Bacău—Curtea Domnească<sup>31</sup>.

În nordul Moldovei și în Bucovina cuptoarele scobite se întâlnesc adesea în bordeie în care există și alte instalații de foc, ele fiind folosite și în alte scopuri decât cele casnice<sup>32</sup>.

28 Suzana Dolinescu-Ferche și Margareta Constantiniu, *Un établissement du VI<sup>e</sup> siècle à Bucarest (Découvertes de la rue Soldat Chivan)*, Dacia, NS, XXV, 1981, p. 294 și fig. 2, p. 295.

Podeaua bordeiului nr. 14 (cu cuptor în interior) se află la 0,92 m adâncime, iar vatra cuptorului, în loc de lut cruțat la 0,86 m adâncime. Vatra cuptorului scobit în formă de cupolă se află doar la — 0,32 m, iar pământul bătătorit din jurul său e notat la — 0,15 m. Neavînd o descriere amănunțită e greu de stabilit dacă cuptorul în formă de cupolă aparține unei locuințe posterioare bordeiului 14, avînd altă destinație decât cea casnică.

O situație similară se observă și la Străulești-Măicănești (cf. Margareta Constantiniu, în raportul *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, Cercetări arheologice în București, II, 1965, p. 176 și 187), unde după noi par a fi două faze de locuire.

De asemenea, cuptoarele din complexele de la Băneasa (cf. Margareta Constantiniu, *Așezarea autohtonă prefeudală de la Băneasa „La Stejar”*, *Ibidem* (bordeiul nr. 19, etapa a III-a), fig. 9, p. 86, după părerea noastră, nu aparțin unor bordeie de locuit, ci unor complexe situate în afara locuințelor.

O locuință de tipul celor care ne interesează s-a descoperit pe Dealul Ciurel, cf. Sebastian Morintz, în *Șantierul arheologic București*, Materiale, VI, 1959, p. 768-769 și fig. 8, p. 766, considerat din epoca feudală timpurie, dar după ceramică descrisă la p. 770-771 și redată la fig. 12. datează din secolele VI-VII.

Bordeie avînd cuptoare cu boltă în colțul de NE, așezate pe malul rîului Săbar, au apărut în cercetările efectuate de Panait I. Panait, în 1973, cf. Adriana Stoia, *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1963—1974)*, Dacia, XIX, 1975, p. 279. Nu avem date mai precise dacă sînt complexe de tipul celor care ne interesează sau sînt bordeie cu cuptoare scobite în blocuri de lut cruțate în interiorul locuințelor.

29 Săpăturile noastre (încă inedite). Din 6 locuințe săpate integral, doar una avea o asemenea instalație de foc.

30 Săpăturile noastre împreună cu Gh. Constantinescu (Focșani), încă inedite. Din trei locuințe una doar avea cuptor scobit cu boltă în formă de cupolă. Locuința avea însă și o vatră liberă. Așezarea se află pe malul drept al Rimnei, în Muntenia istorică.

31 Ioan Mîtreă, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI-IX e.n.*, Carpica, XII, Bacău, 1980, pl. IX, L 1; pl. X, L 5 și L 6; pl. XI/3, L 12; pl. XII/1, L 14; pl. XIII/1, L 19; pl. XVII/1, L 4, L 6 și L 9; Idem, *Contribuția cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească din Bacău și Davideni-Neamț la cunoașterea epocii secolelor VI-VII e.n. din Moldova*, Studii și cercetări științifice, Inst. Ped. Bacău, 1972, fig. 4, p. 11 și fig. 5, p. 13; Ghenuță Coman, *Noi cercetări arheologice din jumătatea sudică a Moldovei cu privire la secolele VI-XI*, Acta Moldaviae Meridionalis, II, Vaslui, 1980, p. 95, fig. 8/1, 4.

32 La Suceava-Șipot, L 18 și la Botoșana, L 21 aveau și cîte un cuptor de piatră, ceea ce a făcut pe autor să presupună întrebuintarea acestor cuptoare și pentru arderea ceramicii, cf. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, p. 17-18.

O situație similară se constată și la Budeni (cf. Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni, com. Dolhasca (Suceava)*, Suceava, Anuarul Muzeului județean, V, 1978, p. 146 și fig. 9/1, bordeiul 5.

Coexistența cu alte tipuri de instalații de foc în cadrul aceleiași bordei se constată și în alte așezări ca de exemplu la Davideni (L 5, 6, 12, 14, 19), probabil la București, str. Soldat Chivan (cf. nota 28), iar în perioada mai târzie (sec. VII-VIII) la Bold, Poiana Dulcești, Izvoare-Bahna și Bîrlad „Munteni” (cf. mai sus notele 16, 19, 20 și 22).

Pentru perioada mai veche, aparținând culturii Sintana de Mureș Cerniașov, bordeie cu cuptoare scobite, avînd bolta în formă de cupolă, au apărut pînă acum pe teritoriul orașului București la : Curtea Veche<sup>33</sup> și Crîngași<sup>34</sup>.

În Moldova un bordei avînd două cuptoare scobite a fost descoperit în așezarea carpică datată în secolele II—III de la Văleni „La Moară“ (jud. Bacău)<sup>35</sup>.

Bordeie cu cuptoare scobite au fost surprinse într-o așezare din secolele III—IV de la Hodoni Pustă (jud. Timiș), în apropiere de Timișoara<sup>36</sup>.

Cel mai vechi bordei cu cuptor scobit (cotlonit) a fost descoperit la Cipău „Sf. Gheorghe“ care aparține unei faze de locuire dacică, datată din secolele III—II î.e.n.<sup>37</sup>.

Cuptoare scobite, care par a aparține unor bordeie, s-au descoperit și în săpăturile executate în anii 1933 și 1935 pe malul de sud al Ostrovului Simian (jud. Mehedinți), datate în secolul I e.n.<sup>38</sup>.

Așadar, din cele prezentate mai sus reiese că cele mai vechi bordeie cu cuptoare scobite (într-o laviță de lut cruțat) au fost descoperite pe teritoriul țării noastre în mediul geto-dacic.

Este neîndoios faptul că acest tip de bordei s-a menținut și în Dacia Romană<sup>39</sup> și mai rar la dacii din afara provinciei și la carpi.

33 Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, 1954, p. 467-469; idem, *Curtea Veche, în Bucureștii de odinioară...*, fig. 46/b, p. 153.

34 Vlad Zirra și Margareta Tudor, Crîngași în raportul *Șantierul arheologic București*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, p. 310, 312 și fig. 1, p. 311. Cuptorul aparținea fără îndoială unui bordei (4 x 3,26 m), se pare puțin adîncit, distrus de incendiu.

35 Vasile Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona riurilor Siret și Moldova*, în *Carpica*, I, Bacău, 1968, p. 119. Este vorba de un bordei cu două cuptoare fig. 5/2, p. 120. Complexul este descris sumar de aceea el va putea fi încadrat mai precis abia după publicarea definitivă a studiului despre această așezare.

36 Adrian Bejan, *Așezarea din secolele III-IV e.n. de la Hodoni-Pustă, jud. Timiș*, în *Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte*, Tulcea, 1980, p. 367 și p. 370 (L 2).

37 K. Hoređt, *Șantierul arheologic Morești*, SCIV, VI, 3-4, 1955, p. 661 și pl. IV. Cuptorul fusese scobit (cotlonit) într-o laviță de lut cruțat. Astfel bordeiul avea o formă aproape rotundă, avînd diametrele de aproximativ 4,60 x 4,30 m.

38 D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Arhivele Olteniei, XVIII, nr. 1: 4-106, iul.-dec. 1939, p. 342.

39 O dovadă indirectă în acest sens o constituie prezența acestui tip de locuință în epoca de trecere la feudalism la Țaga (jud. Cluj), la Noșlac (jud. Alba) și Culciu Mare (jud. Satu Mare), atît în Transilvania, cît și în părțile de vest ale țării.

Bordeiul cu cuptor scobit (cotlonit), nu a fost introdus de slavii de vest în Transilvania, așa cum s-a presupus, cf. Mircea Rusu, *Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația romanică din Transilvania*, Apulum, IX, 1971, p. 721 și *Relații dintre slavi și populația romanică din Transilvania*, Apulum, IX, 1971, p. 721, nota 38. Bordeiul 11/58 săpat de D. Bialekova, Sl. Arch. 10 la Siladice (cf. D. Bialekova, *Slovenská Archaeológia*, 10, 1, Nitra, 1962, fig. 38, p. 126, nu are cuptor cotlonit așa cum presupune M. Rusu, ci vatră.

În secolul al IV-lea acest tip de locuință apare în unele complexe aparținând culturii Sintana—Cerniahov, atît pe teritoriul țării noastre la București Cîrtea Veche și Cringași cît și ceva mai la nord de țara noastră în așezarea de la Demianiv II, situată pe râul Gnila Lipa, afluent pe partea stîngă a Nistrului <sup>40</sup>.

Tipul de bordei cu cuptor scobit (cotlonit) în secolele VI—VII apare în diferite așezări din Muntenia și Moldova. În secolele VIII—X se observă o oarecare intensificare a utilizării acestui tip de bordei, mai ales în Cîmpia Română, dar el apare pînă în nordul Moldovei <sup>41</sup>.

Acest tip de locuință se menține și în secolele următoare pînă în epoca feudalismului dezvoltat <sup>42</sup>.

Originea bordeiului cu cuptor scobit, așa cum reiese din datele de de care dispunem pînă acum, trebuie căutată, după părerea noastră, în lumea daco-geto-illirică de pe teritoriul țării noastre și din nordul Peninsulei Balcanice. În funcție de aceste date putem afirma, de asemenea, că pentru zona extracarpatică a României el reprezintă o moște-

40 V. D. Baran, *Cerniahovska kultura*, Kiev, 1981, fig. 14, p. 29 și p. 30-31; Idem, *Ranni slov' iani mij Dnistrom i Pripiatiu*, Kiev, 1972, fig. 22/IV, p. 101 și harta de la fig. 1, nr. 20, p. 14. Acest tip de locuință apare într-o zonă în care mai înainte era răspîndită cultura Lipița (aparținînd ramurii dacice celei mai nordice. costobocilor), în așezarea de la Dem' ianiv, situată pe pîrîul Gnila Lipa, afluent pe partea stîngă (de nord) a Nistrului.

41 Locuințe cu cuptoare cotlonite, pătrunse fie din sud, fie din vest au fost descoperite și în zona de la nord de gurile Dunării. În număr mai mare au apărut la Etulia, pe malul lacului Cahul (capătul de nord) cf. G. F. Cebotarenko și T. A. Șcerbakova, *Poselenie Etulia VI*, în *Arheologiceskie issledovanija v Moldavii* (1972 g) (= în continuare = AIM), Chișinău, 1974, p. 181 (bordeiul nr. 4); G. F. Cebotarenko, T. A. Șcerbakova, *Raskopki poselenija u s. Etulia*, AIM (1973 g.), Chișinău, 1974, p. 146-151 (bordeiele nr. 3, 5, 10, 11, datate în secolele VIII-X); Asemenea tipuri de locuințe se cunosc și mai la nord în așezarea din punctul Limbari-Căprări, alîngă satul Hanska, r. Kotovsk cf. I. G. Hîнку, *Raskopki na poseleniji X-XIV u s. Hanska*, AIM (1972 g.), Chișinău, 1974, p. 160, 164 (bord. 10, 18, 27, datate în epoca feudală timpurie; Idem, *Raskopki na seliște Hanska X-XIV vv.*, AIM, 1973, Chișinău, 1974, p. 181-182 (bordeiul nr. 32, data în prima jumătate a sec. XIV); idem, *Pamiatniki dunajskoi kulturî X-XIV, vv.*, în *Drevnija kultura Moldavii*, Chișinău, 1974, p. 131 și 132 (unde se dă planul cu reconstituirea grafică a bordeiului nr. 27).

Tot în urma unei influențe pătrunse din sud au apărut cuptoare scobite și în unele bordeie din așezarea fortificată de la Ekimăuți cf. G. B. Fedorov, *Gorodiște Ekimăuți* (Rabota slaviano-dnestrovskoj ekspedicii), *Kratkie soobșcenija*, L, Moscova, 1953, p. 117 și fig. 50, p. 118-119.

42 M. Comșa, *Types d'habitations de caractère rural de la region comprise entre les Carpathes Meridionales et le Danube aux XIIIe-XVIIe siècles*, Dacia, XXI, 1977, p. 299-314. Pentru legătura cu epoca feudalismului dezvoltat mai e de adăugat pentru Moldova bordeiul avînd cuptor scobit (cotlonit) descoperit la Răducăneni (jud. Iași), datat în secolele XI-XII, cf. Adriana Stoia, *Les fouilles archéologiques en Roumanie*, Dacia, XXIV, p. 357, nr. 25 (săpături C. Iconomu), la care se adaugă și cuptoarele din secolele XI-XIV de la Hanska. cf. mai sus nota 41. Aupra locuințelor de acest tip din secolele VI-XIII din Dobrogea și Transilvania urmează să ne îndreptăm atenția în viitor.



nire daco-romană<sup>43</sup>. În secolele VI—VII el a fost transmis prin intermediul populației autohtone ale fostelor provincii romane dunărene și slavilor de sud, precum și unor grupuri avaro-slave de la Dunărea mijlocie<sup>44</sup>.

Slavii de sud și o parte a slavilor apuseni vor răspîndi acest tip de locuință în secolele IX—XII pe spații foarte întinse în Europa Centrală și chiar de nord<sup>45</sup>, devenind astfel un element de civilizație comun mai multor populații. În acest caz în atribuirea etnică trebuie ținut seama și de contextul arheologic.

Din analiza făcută asupra evoluției acestui tip de locuință pe o perioadă de aproape un mileniu, constatăm că pe teritoriul țării noastre, păstrarea bordeiului cu cuptor scobit, pînă în evul mediu dezvoltat se explică, în bună parte, prin moștenirea autohtonă.

43 În legătură cu originea bordeielor cu cuptoare scobite (cotlonite într-o la-viță de lut cruțat cf. M. Comșa, *Types d'habitation*, p. 314, nota 40; Idem, *Tipuri de locuințe*, p. 114-115. Trebuie să facem precizarea însă că bordeiul cu cuptor scobit într-un bloc de pămînt cruțat în interiorul locuinței cu bolta clădită din vălătuci de lut sau din pietre, reprezintă un alt tip (pe care nu l-am separat atunci) și asupra căruia urmează să ne oprim cu alt prilej.

Ideia că acest tip de cuptor are origine autohtonă a fost exprimată și de Octavian Toropu și Onoriu Stoica, *Așezarea prefeudală și feudală timpurie de la Făcăi-Braniște, Municipiul Craiova*, *Historica*, II, București, 1971, p. 74-75. Autorii consideră greșit bordeiele cu cuptoare scobite (din secolele VI-VII) de la Cățelu Nou ca aparținînd dacilor. De asemenea, nu respectă o tipologie riguroasă nici pentru perioada mai tîrzie, fiind citate cuptoare de alt tip decît cel de la Ploșșor-Dolj. Dan Teodor la rîndul său exprimă aceeași idee, dar se limitează la o frază generală (cf. lucrarea sa *Teritoriul est-carpatic...*, p. 105), fără să-și fundamenteze opinia cu date științifice.

Mircea Rusu, *Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația romanică...*, p. 721, consideră că acest tip de cuptor pare a fi specific unor slavi coboriți în Transilvania din Slovacia. E combătut de Dan Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 105, fără a se aduce argumentarea științifică necesară.

În ceea ce privește opinia noastră în legătură cu această problemă cf. mai sus notele 37 și 39.

44 Jivka Vijarova, *Slavjanski i slavjano-bălgarski selišcia v bălgarskite zemi r. VI-XI vek*, Sofia, 1965, fig. I, p. 12; fig. III, p. 26; fig. IV, p. 33; fig. V, p. 39; fig. VIII, p. 52, fig. XIII, p. 75. Pentru planurile mai detaliate ale bordeielor cu cuptoare scobite din secolele VI-VII cf. pl. 13-87; Bóna István, *VII századi avar települések és ápadkori magyar falú Dunaujvároson* în *Fontes Archeologicae Hungariae*, Budapest, 1973, p. 35, nr. 33; p. 44, nr. 50 (?); p. 46, nr. 52 (?), p. 59 și nr. 62 și 63.

45 Pentru bordeie cu cuptoare scobite din secolele IX-X în Bulgaria cf. Jivka Vijarova, *op. cit.*, p. 32, fig. 18; p. 40, fig. 23; p. 41, fig. 24; p. 55, fig. 33; p. 56, fig. 35; p. 58, fig. 36; p. 69, fig. 42. În Moravia, un bordei cu două cuptoare scobite (cotlonite), a fost descoperit la Pohánsko Břeclav, cf. Borivoj Dostál, *Břeclav-Pohánsko velkomoravsky velmožsky dvorec*, IV, Brno, 1975, p. 85-86, 346 s. 365. Pentru teritoriul Austriei în secolele IX-X cf. Herwig Fresinger, *Studien zur Archäologie der Slaven in Niederösterreich*, Mitteilungen der frühhistorischen Kommission der D-en Akad. d. W. XV și XVI, Wien, 1971-1974, fig. 7-10. Pentru astfel de cuptoare, datînd din secolele XI-XIII în Ungaria cf. I. Bóna, *op. cit.*, pp. 14-20, 27-29, 32, 45, 46, 49, 56 și pl. 22 și 25, precum și bibliografia indicată la notele nr. 156-160.

I. G. Hîncu, *Pamiatniki dunajskoi kulturî*. În *Drevniaia kultura Moldavii*, Chișinău, 1974, p. 132 și nota 316, p. 221.

SUR L'ORIGINE DES HUTTES AVEC DES FOURS CREUSÉS EN FORME  
DE NICHE DE L'EPOQUE FÉODALE DU DÉBUT DANS LA ZONE  
EXTRACAPATHIQUE DE LA ROUMANIE

*R é s u m é*

L'autrice analyse les huttes avec des fours creusés en forme de niche dans un banc en terre épargné spécialement en ayant de faire leur évolution sur le territoire de la Roumanie au I<sup>er</sup> millénaire de n. è.

En ce qui concerne l'origine, l'autrice arrive à la conclusion que ce type d'habitation a évolué de types similaires attestés chez les Daco-Gètes et chez les Illyres du nord de la Peninsule Balkanique.

Ce type a persisté à l'époque romaine ainsi que chez les Daces trouvés en dehors de la Dacie romaine. Au VI-VII ss. ils ont été transmis par la population autohtone des exprovinces romaines danubiennes aux slaves du sud, ainsi qu'aux avaro-slaves du Danube moyenne. Pendant le IX-XII ss. ils sont répandus sur des grandes espaces de l'Europe Centrale et de sud-est, devenant un élément de civilisation commun pour plusieurs peuples.

Sur le territoire de la Roumanie ce type d'habitation s'est perpetué plus d'une millénaire et demi surtout grace a une héritage autohtone.

6uaabplmorsecia-ilielpoespoitatibahn/